

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОТИ З ЕЛЕКТРОННИМИ ДОКУМЕНТАМИ У ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Процес формування інформаційного суспільства, впровадження практично в усі сфери життєдіяльності електронних документів зумовили потребу розробки, вдосконалення законодавчими органами, науково-дослідними інститутами пострадянських країн законів про електронні документи, а також підготовки відповідних державних стандартів та інших нормативно-методичних документів.

Законотворча діяльність із проблем функціонування електронного документу (ЕД) та електронного документообігу у пострадянських країнах почала здійснюватися на рубежі ХХ і ХХІ ст.

Першою із колишніх радянських республік (після розробки законодавства про електронний документообіг в окремих штатах США) закон «Про електронні записи і підписи» 22 квітня 1997 р. прийняла Грузія з метою активізації комерції і торгівлі, стимулювання державного і приватного підприємництва, забезпечення пілотних проектів. В його основу було покладено два ключові терміни – «запис» і «електронний підпис». Усі державні установи, органи влади отримали право на створення пілотних проектів, які можуть служити моделлю для використання таких технологій, як електронний підпис, та у співпраці з приватними компаніями надавати відповідні послуги.

Правові основи використання ЕД, основні вимоги до ЕД, а також права, обов'язки і відповідальність учасників правовідносин, які виникають у сфері обігу ЕД, визначив закон Республіки Білорусь «Про електронний документ» (10 січня 2000 р.). Його базовими поняттями стали «електронний документ», «електронний цифровий підпис», «засоби електронного цифрового підпису», «машинний носій» та ін. Окремі статті закону визначили умови зберігання, захисту ЕД, види діяльності в сфері обігу ЕД, що підлягають ліцензуванню, вимоги до використання ЕД у банківській діяльності.

У зв'язку з процесами розширення членства в Євросоюзі розробка національного законодавства з регулювання електронного документообігу активізувалася у державах Прибалтики. У 2000 р., врахувавши досвід країн Європи у цій сфері, Естонія і Литва, у 2002 р. – Латвія прийняли закони про електронні документи і цифрові підписи. Вони

узаконили електронний підпис і регламентували функціонування відповідної інфраструктури. Закони надали ЕЦП таку ж правову силу, як і підпису від руки. Окремі норми законів набули сили лише після вступу цих держав у Європейський Союз.

22 червня 2000 р. у Молдові прийнято закон «Про інформатику», який вмістив розділ «Електронні документи». Матеріальним доказом або ЕД визнано будь-яке відтворення автоматичними засобами цифрових даних, текстів, графіків тощо, якщо їх заповнення здійснено з використанням технічних засобів, котрі виключають несанкціонований доступ і дають змогу зберігати документи в певних умовах. Окремою нормою закону стала вимога щодо обов'язкової наявності в ЕД електронного підпису для підтвердження достовірності змісту, цілісності накопичених і переданих даних, а також дати розробки документа.

З метою регіональної уніфікації і забезпечення правових умов для використання ЕЦП Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД розроблено і прийнято модельний закон «Про електронний цифровий підпис» (9 грудня 2000 р.). Його було надіслано до парламентів держав-учасниць і рекомендовано для використання у національному законодавстві.

У грудні 2000 р. закон «Про електронний документ» підписано у Республіці Туркменістан. Ним визначено низку вимог, яким має відповідати ЕД, сферу його використання. У ньому порівняно вищі вимоги закріплено щодо визначення юридичної сили ЕД. Окрім ЕЦП або замість нього у системах обігу ЕД для контролю за їхньою цілісністю і підтвердження належності власнику може використовуватися код аутентифікації.

Законодавці Росії у назві документу зробили акцент не на ЕД, а на ЕЦП. Центральним нормативним актом її став прийнятий 10 січня 2002 р. закон «Про електронний цифровий підпис». У ньому вперше на законодавчому рівні закріплено базові поняття електронного документообігу, а також було окреслено правові умови використання ЕЦП в процесі обміну електронними документами. В основу його концепції покладено поняття державних гарантій правомірності використання ЕЦП. Він визначив статус засвідчувальних центрів, покликаних видавати сертифікати ключів підписів, а також певні особливості використання ЕЦП.

Близькі за змістом до законів Білорусі і Туркменістану норми включив закон Республіки Таджикистан «Про електронний документ» (10 травня 2002 р.). Встановивши правові основи використання ЕД,

він визначив головні вимоги до ЕД, а також права, обов'язки і відповідальність учасників правовідносин, що виникають у сфері його обігу.

У законі «Про електронний документ і електронний цифровий підпис» (7 січня 2003 р.), прийнятому у Республіці Казахстан, ЕД трактувався як представлена в електронно-цифровій формі та засвідчена за допомогою цифрового підпису інформація. Вимоги до його структури є практично такими ж, як й у відповідному законі Республіки Білорусь. Як і в Росії, ним передбачено функціонування центрів із засвідчення відкритого ключа ЕЦП, а також підтвердження достовірності реєстраційних свідоцтв.

Активне розроблення національного законодавства у сфері електронного документообігу здійснено в Україні. 22 травня 2003 р. прийнято два закони – «Про електронний документ і електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис». Перший документ встановив основні організаційно-правові засади використання не лише електронних документів (як це було зроблено у законодавстві вказаних вище країн), й електронного документообігу. П'ятнадцять статей другого акта окреслили: особливості застосування ЕЦП; суб'єктів правових відносин у сфері послуг ЕЦП; права та обов'язки підписувача; сферу повноважень центру сертифікації ключів тощо.

У наступні роки закони про ЕД і ЕЦП прийнято й в інших пострадянських країнах (Республіка Узбекистан, 11 грудня 2003 р.; Азербайджанська Республіка, 9 березня 2004 р.; Киргизька Республіка, 18 травня 2004 р.; Республіка Вірменія, 14 грудня 2004 р.). Основні їх положення були достатньо близькими. Проте завдання регіональної уніфікації на рівні СНД досягнути не вдалося: одні держави СНД обрали шлях строгої регламентації даної сфери і законодавчо унормували лише використання ЕЦП (Молдова, Росія, Киргизстан, Таджикистан), інші надали перевагу ліберальнішим методам і відмовилися від регламентації технології створення електронного підпису (наприклад, Білорусь, Україна).

Базові акти у сфері електронної взаємодії учасників цивільних правовідносин Європейського Союзу справили значний вплив на законодавство Естонії, Литви, Латвії, України. Грузією вивчено і використано досвід США.

Накопичений у пострадянських країнах досвід роботи з ЕД відкриває можливість продовжити діяльність щодо удосконалення законодавства. Свідченням цього стало розроблення нових законів у Республіці Білорусь (28 грудня 2009 р.), Російській Федерації (6 квітня 2011 р.).

В інших країнах до вже діючих базових актів внесено низку доповнень і поправок. Загалом, концептуальні засади, покладені в основу національних законів, мають більше спільного, аніж відмінного. Разом з тим по-різному тлумачаться поняття «ЕД», «ЕЦП», обрано відмінні підходи до сертифікації криптографічних засобів тощо.

Таким чином, процес формування у пострадянських країнах законодавства, що регулює електронний документообіг, пройшов етапи становлення (кінець 1990-х – перша половина 2000-х рр.) і подальшого розвитку (друга половина 2000-х – початок 2010-х рр.). Досягнення і досвід у розбудові правової бази у цій сфері заслуговують врахування і творчого осмислення як на теоретичному, так і на практичному рівнях.